

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 5 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарқанд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Тахририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Тахририят манзили:
Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Raurov Soyib Saidovich-</i> MUSTAMLAKASHILIK SIYOSATI VA MAHALLIY O'ZINI-O'ZI BOSHQARUV	8-13
<i>Мухамедова Муниса Сабировна</i> ЭКСПЕРТИЗА, АТРИБУЦИЯ И МУЗЕЕФИКАЦИЯ КОЛЛЕКЦИЙ ФАРФОРА И ФАЯНСА	14-22
<i>Қаҳрамон Бахридинов Набиевич</i> ФАРҒОНА ВОДИЙСИДА БОШЛАНГАН ОЧАРЧИЛИКНИНГ САБАБЛАРИ ҲАМДА 1917-1918 ЙИЛЛАРДАГИ ИҚТИСОДИЙ АҲВОЛ	23-31
<i>Siddiqov Mirshod Baxtiyorovich</i> TOSHKENT PROTEZ-ORTOPEDIYA SANOAT KORXONASINING FAOLIYATI (1941-1945 YILLAR)	32-37

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Курпаяниди Константин Иванович</i> KICHIK SANOAT KORXONALARINING INSTITUTSIONAL MUNITINING TADQIQOT METODOLOGIYASINING AYRIM XUSUSIYATLARI	38-50
<i>Хажимуратов Абдуқаҳҳор Абдумуталович</i> ОЛИЙ ТАЪЛИМ ИЛМИЙ МУҲИТИДА ИНСОН КАПИТАЛИНИ ФАОЛЛАШТИРИШ МАСАЛАСИ	51-65
<i>Очилов Немат Явқочович</i> ҲУДУДЛАРНИ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНТИРИШНИ БАҲОЛАШ ВА ПРОГНОЗЛАШТИРИШНИНГ УСЛУБИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	66-73
<i>Nuraliyev Temurjon Erkinjon o'g'li</i> BIZNES JARAYONLARINI AVTOMATLASHTIRISHNING ANAMIYATI VA UNING TASHKILOT SAMARADORLIGIGA TA'SIRI	74-82
<i>Қаршиев Келдиёр Эшпулатович</i> ЎЗБЕКИСТОН СУҒУРТА БОЗОРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛЛАРИ ХИТОЙ ТАЖРИБАСИ АСОСИДА	83-87
<i>Isomitdinova Gulbaxor Kurbonaliyevna</i> INVESTITSIYALARNING IQTISODIY ANAMIYATI VA UNING YANGI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	88-98
<i>Normatova Madinaxon Ibrohimjon qizi, Xamidova Mamlakat To'xtasinovna</i> KOMPANIYALAR FAOLIYATINI TASHKIL ETISHDA MARKETING TADQIQOTLARINING ANAMIYATI	99-107
<i>Фаттахова Муниса Абдухамитовна</i> ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ НА КОНКУРЕНТНЫЕ ПРЕИМУЩЕСТВА КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ.....	108-117
<i>Zaynutdinova Umida Djalalovna</i> THEORETICAL DESCRIPTION OF THE MARKETING SYSTEM OF AUTOMOTIVE ENTERPRISES	118-127

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

<i>Shigabutdinova Dina Yassaviyevna</i> THE LINGUISTIC SYSTEM OF THE PHILOSOPHY OF GRAMMAR.....	128-134
<i>Sattarov Fozil Faxritdinovich</i> O‘SMIRLARNI XULQ-ATVORIDAGI MUAMMOLARNI HAL QILISH	135-140
<i>Пардаева Марҳабо Давлатовна</i> НАҚШБАНДИЯ ТАЪЛИМОТИ НАВОИЙ ИЖОДИНИНГ ҲОЯВИЙ АСОСИ СИФАТИДА.....	141-147
<i>Kurbanova Sevvara Asanbaevna</i> THE USAGE OF JADID METHODS IN DEVELOPING YOUTH LEARNING COMPETENCE...	148-155

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

<i>Xusanova Yulduz Abdirazzoqovna</i> THE INNOVATIVE APPROACH IN LEXICAL UNITS ON JOURNALISM	156-160
<i>Xolmatova Malika Ibadullayevna</i> INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI ADJEKTIV KOMPONENTLI KOMPARATIV FRAZEOLGIK BIRLIKLARNING QIYOSIY TAHLILI	161-166
<i>Raximova Muyba Temirovna</i> NEMIS TILIDAGI PAYT ERGASH GAPLI QO‘SHMA GAPLARNING O‘ZBEK TILIDA LEKSIK IFODALANISHI	167-172
<i>Ruzieva Djuletta Elmurodovna</i> NEMIS TILIDAGI MODAL FE‘LLARNING O‘ZBEK TILIDA SINTAKTIK IFODALANISHI	173-178

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

<i>Jumaboyev Nabi Pardaboyevich</i> SHARQ MUTAFAKKIRLARI TA‘LIMOTLARI MAZMUNIDAGI ESTETIK, MA‘NAVIY, TARBIYAVIY QADRIYATLARDAN FOYDALANISH OMILLARI	179-187
<i>Одилов Ёрқин Жўраевич</i> ФИЗИКА ФАНИ АСОСИДА ТАЛАБАЛАРНИ ЛОЙИХАВИЙ-КОНСТРУКТОРЛИК ФАОЛИЯТИГА ТАЙЁРЛАШ	188-193
<i>Mamatqosimov Jahongir Abirqulovich</i> ETYUDLAR ORQALI BO‘LAJAK REJISSORLARNING KASBIY BILIM VA KO‘NIKMALARINI TAKOMILLASHTIRISH	194-199
<i>Babadjanov Axmadjan Xudoyberdiyevich</i> TALABALARGA TASVIRIY SAN‘ATDAN PORTRET CHIZISHNI O‘RGATISHDA FIZIOGNOMIKANING TUTGAN O‘RNI	200-208
<i>Хакимова Дилдора Машрабжоновна</i> ИННОВАЦИОННАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ НЕОТЪЕМЛЕМАЯ ЧАСТЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА	209-213
<i>Bo‘riboeva Dilraboхon Norboy qizi</i> TALABALARNING GRAFIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	214-217
<i>Kadirov Ramz Turabovich</i> KVINTILIAN NUTQIY USLUBLARINING TALABA-AKTYORLAR SAHNAVIY NUTQINI TAKOMILLASHTIRISHDAGI PEDAGOGIK AHAMIYATI	218-222

<i>Usmanov Botir Allaberdiyevich</i> INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARI TAYYORLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	223-230
<i>Nusharov Bobir Bolbekovich</i> BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINI KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARINING PEDAGOGIK DOLZARB MASALALARI.....	231-236
<i>Mamatqosimova Nodira</i> BO'LAJAK MADANIYAT XODIMLARINING BADIY DIDINI RIVOJLANTIRISHDA SENOGRAFIYA MASALALARI	237-241
<i>Eliboyeva Lola Sulaymonovna</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA BILIMLARNI O'ZLASHTIRISHNING DIDAKTIK ASOSLARI	242-247
<i>Mustafayev Yoqubjon Xayrullayevich</i> JISMONIY TARBIYA MUTAXASSISLARINI KOMPETENTLI TAYYORLASHNING DIDAKTIK MASALALARI	248-253
<i>Inoyatov Odiljon Sobitovich, Yakubova Nafisa Odiljanovna</i> O'QUVCHILAR BILISH VA GRAFIK FAOLIYATINING RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMOLARI	254-261
<i>Raxmanova Dildora Abdulxamid qizi</i> O'QIB TUSHUNISH KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISHDA METAKOGNITIV STRATEGIYADAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI	262-266
<i>Yusupova Shoxista Alimjanovna</i> TASVIRIY SAN'AT TO'GARAK MASHG'ULOTLARIDA QO'YILADIGAN ZAMONAVIY PEDAGOGIK TALABLAR	267-273
<i>Пуримбетов Бахыт Аллабаевич</i> БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРНИНГ ТЕАТР ПЕДАГОГИКАСИДАН ФОЙДАЛАНИШ ИМКОНИАТЛАРИ	274-279
<i>Байбаева Мухайё Худайбергеновна, Имомов Инъомиддин Абдулхамидович</i> БОШҚАРУВ ФАОЛИЯТИДА СОҒЛОМ ВА ИЖОДИЙ МУҲИТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА БОШҚАРУВ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРИ (HARD SKILLS) ВА (SOFT SKILLS) РАҶБАР ПРОФЕССИОНАЛИЗМИНИ ИФОДАЛАШ БИРЛИГИ СИФАТИДА	280-285
<i>Мельзиддинов Руслан Адхамович</i> ФУТБОЛЧИЛАРНИНГ ТЕХНИК-ТАКТИК ҲАРАКАТЛАРИ САМАРАДОРЛИГИНИНГ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРЛАНГАНЛИК ДАРАЖАСИ БИЛАН БОҒЛИҚЛИГИ	286-292
<i>Xurramov Rustam Sayfiddinovich</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUVCHILARINING EVRISTIK QOBILİYATINI RIVOJLANTIRISH	293-299
<i>Kayumov Erkin Kazakbayevich</i> TO'GARAK MASHG'ULOTLARIDA O'QUVCHILARNI KAMOLIDDIN BEHZODNING IJODI BILAN TANISHTIRISHNING AHAMIYATI	300-310

13.00.00 – Педагогика фанлар

Пиримбетов Бахыт Аллабаевич
Нукус давлат педагогика институти
мақсадли таянч докторанти

БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРНИНГ ТЕАТР ПЕДАГОГИКАСИДАН ФОЙДАЛАНИШ ИМКОНИАТЛАРИ

Аннотация. Ушбу мақолада бўлажак ўқитувчиларнинг театр педагогикасидан фойдаланиш имкониятлари, педагогик артистизм элементларини эгаллашнинг самарали жиҳатлари баён қилинган. Ўқитувчиларнинг педагогик артистизм орқали ўқувчилар диққатини жалб эта олиш малакалари, ўқувчиларга ўқув материалларини етказишда инновацион методикаларнинг аҳамияти таҳлил қилинган. Шу билан бир қаторда, ўқитувчининг ўқувчилардаги пассивликни фаоллик, ижодкорликка айлантира олиш қобилиятлари ҳақида фикр юритилган.

Калит сўзлар: замонавий таълим, ўқитувчи, ўқувчи, дарс, ўқув материаллари, театр педагогикаси, педагогик артистизм, идрок, тафаккур, таҳлил қилиш, мантиқий семантик фиксатор, ҳазил-мутойиба.

Pirimbetov Bakhyt Allabaevich
Nukus State Pedagogical Institute
Doctorate Student

POSSIBILITIES OF USING THEATER PEDAGOGY FOR FUTURE TEACHERS

Abstract. The article describes the possibilities of future teachers in the use of theater pedagogy, effective aspects of mastering the elements of pedagogical skills. The ability of teachers to attract the attention of students through pedagogical artistry, the importance of innovative methods in conveying educational material to students are analyzed. In addition, the teacher's ability to transform students' passivity into activity and creativity was discussed.

Keywords: modern education, teacher, student, lesson, educational materials, theater pedagogy, pedagogical skills, perception, thinking, analysis, logical and semantic fixer, humor.

Пиримбетов Бахыт Аллабаевич
Целевой докторант
Нукусского государственного
педагогического института

ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕАТРАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКИ ДЛЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Аннотация. В статье описаны возможности будущих педагогов в использовании театральной педагогики, эффективные аспекты овладения элементами педагогического мастерства. Анализируется

способность педагогов привлекать внимание учащихся за счет педагогического артистизма, значение новаторских методов в донесении учебного материала до учащихся. Кроме того, обсуждалось умение учителя трансформировать пассивность учащихся в активность и творчество.

Ключевые слова: современное образование, учитель, ученик, урок, учебные материалы, театральная педагогика, педагогическое мастерство, восприятие, мышление, анализ, логико-смысловой фиксатор, юмор.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I5Y2023N37>

Кириш. Бугунги ва эртанги кунда ўқитувчиларнинг театр педагогикасидан фойдаланиш имкониятлари, педагогик артистизм элементларини эгаллашнинг самарали жиҳатлари баён этиш ва ўқувчиларни ҳар томонлама интеллектуал ривожлантиришга ёрдам беради.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. Бўлажак ўқитувчининг театр педагогикасидан фойдаланиш имкониятлари ҳақида илмий тадқиқот ишларини амалга оширган олимлар О.С.Булатова, Ж.В.Ваганова, К.Станиславскийларнинг ишларини кўрсатиб ўтиш мумкин.

Тадқиқот методологияси. Мазкур мақолани тайёрлашда театр педагогикасининг жараёни, мантиқий ёндошув, ижтимоий кузатув, ёзма анкета савол-жавоб, оғзаки суҳбат усулларидан фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар. Замонавий таълим жараёнида ўқув материалларини тақдим этишда ўқитувчидан жуда катта актёрлик маҳорати талаб этилади. Ўқув материалларини эшитишдан уни тушуниш, идрок этиш, ўзлаштиришга ўтиш жараёнида ўқувчилардаги ўрганиш, таҳлил қилиш, тафаккур қилиш, қайта ишлаш, амалиётда қўллаш кўникмаси ривожланади. Бу жараёнда ўқитувчида ҳар бир ўқувчи билан индивидуал ишлаш компетенцияси шаклланган бўлиши керак.

Шу билан бир қаторда, бугунги кунда умумий ўрта таълимда фойдаланиб келинаётган таълим стандартлари, ўқув дастурлари фақатгина назарий билим беришга йўналтирилган бўлиб, ўқувчиларни мантиқий фикрлаш, амалий кўникмаларни шакллантириш ҳамда уларни ҳаётга тайёрлашга ўргатмайди.

Бугунги кунда 504 минг педагогдан 12 фоизи ўрта махсус маълумотли, 38 фоизида эса умуман малака тоифаси мавжуд эмас.

“Бу педагогларнинг дарс ўтиш маҳорати етарли эмас. Улар ўқувчиларга фақатгина ўзи чала билган нарсаларни ўргата олади, холос. Сабаби ўқитувчиларнинг ўзининг устида мустақил ишлаш ва рағбатлантиришнинг самарали тизими яратилмаган. Ўқитувчи сифатли дарс ўтишга эмас, кўпроқ соат олишга интилади” [1].

Олимларнинг таъкидлашларича, ўқувчиларнинг ўқитувчини тинглашга тайёрлигининг ўн даражаси мавжуд:

1. Ҳар бир ўқувчи дарсда ўз ихтиёри билан мустақил келиши, дарсларни мароқ билан тинглаши.

2. Дарс жараёнида ўқувчилар ўзлари учун шаклланган сунъий тўсиқларни бартараф эта олишлари.

3. Ўқувчилар ҳар бир ўқитувчини ўзларига дўст деб ҳис қилишлари, уларга нисбатан дўстона муносабатда бўлишлари.

4. Танаффус муддати тугаши билан тезда синф хонасига кириб навбатдаги дарсга тайёргарлик кўришлари.

5. Ўзларини қизиқтирган саволларини эркин тарзда баён эта олишлари.

6. Дарсда ўқитувчини тинглаш жараёнида ўзларини жамиятнинг бир аъзоси, келажак вориси сифатида ҳис этишлари.

7. Ўқитувчиларнинг чақириқларига мустақил жавоб беришлари.

8. Дарс якунида уй вазифаларини тушуниб олишлари, агар тушунмасалар, ўқитувчига савол бериб, уларни тушунишга ҳаракат қилишлари.

9. Дарс жараёнида ўқитувчига ҳалақит бермасликлари, савол туғилиб қолса, уларни дафтарларига ёзиб олиб дарснинг савол-жавоб вақтида саволларни тақдим этишлари.

10. Энг асосийси, дарс жараёнида ўқитувчиларнинг ўқувчиларга нисбатан жисмоний куч ишлатишларига йўл қўймаслик лозим [3].

Бу ўринда ўқитувчидан юксак даражадаги педагогик артистизм элементларини эгаллаганлик талаб этилади. Ўқитувчилар ўқувчиларга қандай маълумотларни етказганлиги эмас, балки ўқувчилар нимани қабул қилганликлари, дарснинг мазмундорлиги муҳим аҳамият касб этади. Шунингдек, дарс жараёнида ўқитувчининг қандай маълумотлар ва ахборотларни тақдим этганлиги, у нимани назарда тутганлиги эмас, балки ўқувчиларнинг ушбу маълумотларни онгли, мустақил тарзда қабул қилиш кўникмаларининг ривожланганлиги билан боғлиқ. Шундагина, ўқитувчи ўқувчилардаги пассивликни фаоллик, ижодкорликка айлантира олади, яъни ўқувчиларни ижодий фикрлаш кўникмалари ривожлантирилади.

Юқори ахборот мазмунига эришган ҳолда, ўқитувчи визуал ва мантиқий семантик фиксаторлардан фойдаланади, матн темпи ва ахборот изчиллиги ўртасидаги тўғри нисбатни топади, темпни ритм (темпо-ритм) билан бирлаштиради, ўқувчиларга тақдим этилаётган ахборотлар изчиллиги уларнинг жисмоний хусусиятлари ва кайфиятини ҳисобга олган ҳолда ўзгаради, ривожланади.

Фанда “темпо-ритм” атамасини биринчи бўлиб К.С.Станиславский қўллаган. Унинг фикрича, томошабин спектакль пайтида тўсатдан театрда эканлигини эслайди ва театрда алоқаси бўлмаган нарсалар ҳақида ўйлай бошлайди. Бу ерда асар муаллифи ёки режиссёрнинг айби туфайли темп ритмининг бузилиши кузатилади. Мактабда эса дарс вақтида ўқувчиларнинг умуман бошқа нарсалар ҳақида ўйлаши ўқитувчиларда педагогик артистизм ёки актёрлик маҳоратининг етишмаслигида кўринади [4].

Бизга маълумки, мактабдаги ҳар бир дарс ўқувчи тафаккурини ривожлантиришга қаратилган янги воқелик сифатида мавзуга кириш билан бошланади. Бир мавзудан навбатдаги мавзуга ўтган сари воқеликлар ўзгариб ривожланиш, янгиланиб боради. Албатта бу бежизга эмас, чунки умумий ўрта таълим мактаблари учун тузилган дарсликлардаги мавзулар оддийдан мураккабга бориш принципи асосида шакллантирилган. Мавзулараро изчиллик, узвийлик, улар орасидаги муносабатлар, босқичма-босқич ривожланиб боради. Бу эса ўқувчиларнинг билимларни осон ўзлаштиришларига кўмаклашади. Шу маънода, ўқитувчиларнинг педагогик фаолияти, уларнинг актёрлик маҳоратлари театр режиссёрининг актёрлар билан индивидуал ишлашига ҳамоҳангдир. Ўқитувчи ҳар сафар янги дарсга тайёрланиш жараёнида ўқувчиларнинг мўъжиза кутишларини ҳис қилиши керак. Бунинг учун ундан дарсни

аниқ тақсимлай олиши, дарснинг қизиқарлилигини таъминлаш мақсадида педагогик артистизм элементларидан ўз вақтида ва тўғри фойдалана олиши талаб этилади. Жумладан:

ўқитувчининг синф хонасига киришдаги ҳолати, ўзига нисбатан ишончининг мавжудлиги;

синфда муҳитни ўзгартира олиши, синфдаги барча ўқувчиларнинг диққатини ўзига қарата олиши;

синфда ишчан муҳитни ярата олиши;

янги мавзуни бошлашдан олдин ўқувчиларга кутилмаган савол билан мурожаат қилиши, доскага расм чизиб унинг нима эканлиги тўғрисида баҳслашиши, бирорта мусиқа эшиттириб, унинг муаллифи ёки ижроچиси кимлигини сўраши ва шу орқали янги мавзу тақдимотиغا ўтиши;

ҳар бир янги мавзу ўқувчиларнинг ақлий, ахлоқий ва маънавий ривожланишига қаратилганлигига эришиши;

ўқитувчилар дарс жараёнида ўқувчиларнинг эркин, мустақил, танқидий-таҳлилий фикрлашга ундаши;

ўқувчиларни дарсга қизиқтириш учун янги мавзуни илғор технологиялар асосида хорижий тажрибаларни жорий қилган ҳолда тақдим этиши;

ўқитувчи дарс жараёнининг юқори чўққисига чиқа олиши (кульминацион), ўқувчилар билан дўстона мулоқот ўрната олиши;

ўқитувчи ўқувчиларга қанақа саволларни қандай кетма-кетликда ва қандай оҳангда узатишни билиши, мазкур саволлар ҳақида уларга тасаввур уйғота олиши ва ечим топишга кўмаклашиши;

ўқитувчи дарснинг қайси қисмида ўқувчилар билан дидактик ўйинлардан фойдалана олиши, ўқувчиларда ҳаётий барча жараёнларни моделлаштириш кўникмаларини шакллантира олиши;

ўқитувчи дарсни яқунлаш жараёнида айрим саволларни очиқ қолдириши ва дарс жараёни узлуксиз эканлигини ўқувчиларга сингдириши керак.

Баъзи ўқитувчилар дарс жараёнини ўзлари яқунлаб саволларни очиқ қолдирмайдилар, барча саволларга ўқувчилар билан биргаликда жавоб излайдилар. Баъзилари эса, айрим саволларни очиқ қолдириб, уй вазифаси сифатида қолдирадилар, ота-оналарини фарзандлари билан бирга ишлашга ундайдилар.

Бўлажак ўқитувчилар учун дарс жараёнига режиссёрлик қилиш билан бир вақтнинг ўзида ўша дарсда актёрлик қилиш маҳоратини эгаллашлари керак. Улар ҳар бир дарсни бошлашдан олдин дарс қандай яқунланиши, ўқувчилар билимларни қандай ўзлаштиришлари мумкинлигини яхши билиши керак. Шу билан бир қаторда, педагогик артистизмни яхши эгаллаган ўқитувчи ўқувчилар билан муаммоли вазиятлар занжирини ҳал қилиш орқали дарснинг асосий режаси, ғояси, мантиқи, асосий воқелик ва энг муҳим вазифаларни ажратиб кўрсатиши керак [2].

Бўлажак ўқитувчи дарс жараёнида доимо ўқув дастури мазмуни ҳамда уни амалга оширишнинг замонавий усуллари яхши ўзлаштириши зарур. Шуни унутмаслик керакки, ўқувчи катталар каби, ҳиссиётга берилувчан, қувноқ, тенгдошининг дардини эшитадиган суҳбатдошга муҳтож бўлиши, акс ҳолда ундай ўқувчи билан мулоқот ҳеч қачон тўлиқ маънода диалогик кўринишда бўлмайди. Агар бўлажак ўқитувчи бундай

билимларни эгалламаган бўлса, демак у ўқувчилар орасида дўстона мулоқотни шакллантира олмайди.

Театр педагогикаси бўлажак ўқитувчига буларнинг барчасини амалда қандай қўллашни яхшироқ тушунишга ёрдам беради. Шунингдек, бўлажак ўқитувчининг театр педагогикасини қанчалик эгаллаганлиги ҳамда ўз-ўзига бўлган ишончи жуда муҳим бўлиб, дарс жараёнида бу бўлажак ўқитувчи нутқининг равонлиги, очиқлиги, овоз тембрининг мўътадиллигида намоён бўлади. Агар бўлажак ўқитувчи ўзига ишонмаса нутқида кучли ифодали оҳангга эга бўлмайди.

Маълумки, ўқитувчи учун фақатгина билимдонликнинг ўзи етарли эмас, балки улардан педагогик артистизмни мукамал эгаллаш талаб этилади. Педагогик амалиёт даврида кузатишларимиз жараёнида бўлажак ўқитувчиларнинг ўқувчилар билан дўстона мулоқотга кириша олмаганликлари, уларни ўзларидан узоқлаштиришга ҳаракат қилганликлари, хушмуомалалик билан диалогга кириша олмаганликлари намоён бўлди. Биз бундай респондентлар билан индивидуал ишлаб уларга педагогик артистизм элементларини сингдиришга ҳаракат қилдик ва қисқа муддатда юқоридаги каби бўлажак ўқитувчилар фаолиятида ҳам ижобий ўзгаришлар кузатилди.

Бўлажак ўқитувчи педагогик артистизм элементларини эгаллаш орқали ўқувчиларни назорат қилади, уларнинг диққати ва эътиборини дарсга жалб этишга эришади. Шундай экан, ҳар бир бўлажак ўқитувчи олий педагогик таълим жараёнида педагогик артистизмни яхши эгаллаши зарур.

Педагогик артистизмни эгаллаган бўлажак ўқитувчи дарс жараёнида ташқи кўриниши, кийиниши, овоз тембри, имо-ишорадан фойдалана олиши, юз ифодаси катта аҳамиятга эга. Буларнинг барчаси унинг кўз қарашларида намоён бўлади. Дарс жараёнида ўқитувчининг кўзларида ҳиссиёт сезилмаса, улар ўқувчиларга оддийгина қараб турса, у маъноли кўз ишораларини амалга ошира олмаса, демак, бундай вазиятда жиддий муаммо келиб чиқади, яъни ўқувчилар дарсга диққат қаратмайдилар, янги мавзуга қизиқмайдилар. Бундай дарс зерикарли бўлиб, ўқувчилар турли ҳаракатларни амалга ошира бошлайдилар. Шу тариқа, дарс жараёни самарасиз яқунланади.

Хулоса. Юқоридаги ҳолатларни олдини олиш мақсадида ўқитувчилар ўқувчилар билан ишлаш жараёнида ҳазил-мутойиба имкониятларидан унумли фойдаланишлари зарур. Ҳазил-мутойиба орқали ўқувчилар хатти-ҳаракатларидаги кўплаб нуқсонлар ва камчиликларни самарали тарзда “даволаш” мумкин. Шунингдек, бундай ҳолатларда ўқитувчи-ўқувчи орасидаги муносабатларнинг кескинлашувига йўл қўйилмайди.

Адабиётлар/ Литература/ References:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 2022 йил 28 январь куни мактаб таълимини ривожлантириш масалалари юзасидан видеоселектордаги нутқидан // Lex.uz
2. Булатова О.С. Педагогический артистизм: Учеб.пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия» 2001.-240 с.

3. Ваганова Ж.В. Артистизм педагога как компонент его творческой индивидуальности: Дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук. — Челябинск, 2000. — С. 81.
4. Станиславский К. Педагогический артистизм // Москва, - 2006 г. — С. 39.